

Sygn. akt II CSK 485/17

POSTANOWIENIE

Dnia 12 kwietnia 2018 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Karol Weitz (przewodniczący)

SSN Marian Kocon (sprawozdawca)

SSN Marta Romańska

w sprawie z wniosku D.K.
przy uczestnictwie A.P. i „A” Spółki z ograniczoną
odpowiedzialnością w S.
o uchylenie się od skutków prawnych nie złożenia w terminie oświadczenia
o odrzuceniu spadku,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym
w Izbie Cywilnej w dniu 12 kwietnia 2018 r.,
skargi kasacyjnej wnioskodawcy
od postanowienia Sądu Okręgowego w Ł.
z dnia 29 kwietnia 2015 r., sygn. akt III Ca [...] /15,

**uchyla zaskarżone postanowienie i sprawę przekazuje Sądowi
Okręgowemu w Ł. do ponownego rozpoznania oraz orzeczenia o
kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Postanowieniem z dnia 29 kwietnia 2015 r., Sąd Okręgowy w Ł. zmienił postanowienie Sądu Rejonowego w Ł., z dnia 15 października 2014 r., w ten sposób, że oddalił wniosek D.K. z maja 2014 r. o odebranie i zatwierdzenie uchylenia się od skutków prawnych prostego przyjęcia spadku oraz o odebranie oświadczenia o jego odrzuceniu.

Sąd ustalił, że wnioskodawca o długach spadkobierczyni dowiedział się w dniu 8 lipca 2013 r. i uznał, iż wnioskodawca, który oświadczenie o uchyleniu się od skutków prawnych odrzucenia spadku złożył w dniu 15 października 2014 r., uchybił terminowi rocznemu przewidzianemu w art. 88 § 2 k.c., który upłynął w dniu 8 lipca 2014 r. Uchybienie temu terminowi zawitemu powoduje wygaśnięcie uprawnienia do uchylenia się od skutków prawnych niezłożenia w terminie oświadczenia o odrzuceniu spadku.

Skarga kasacyjna wnioskodawcy od postanowienia Sądu Okręgowego - oparta na obu podstawach z art. 398³ k.p.c. - zawiera zarzut naruszenia w różnych układach i powiązaniach przepisów art. 13 § 2, art. 212 § 1, art. 386 § 4, art. 627 k.p.c., art. 628 k.p.c., art. 640 zdanie pierwsze i art. 690 § 1 k.p.c. oraz art. 88 § 2 i art. 1019 § 1 i 3 k.c., i zmierza do uchylenia tego postanowienia oraz przekazania sprawy do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Według art. 1019 § 1 i 3 k.c., jeżeli oświadczenie o przyjęciu lub o odrzuceniu spadku zostało złożone pod wpływem błędu lub groźby, stosuje się przepisy o wadach oświadczenia woli z następującymi zmianami: uchylenie się od skutków prawnych oświadczenia powinno nastąpić przed sądem; spadkobierca powinien jednocześnie oświadczyć, czy i jak spadek przyjmuje, czy też go odrzuca; uchylenie się od skutków prawnych oświadczenia o przyjęciu lub o odrzuceniu spadku wymaga zatwierdzenia przez sąd.

Zgodnie z art. 88 § 2 k.c., uprawnienie do uchylenia się od skutków prawnych oświadczenia woli, które zostało złożone pod wpływem błędu lub groźby

wygasa: w razie błędu - z upływem roku od jego wykrycia, a w razie groźby - z upływem roku, od chwili, kiedy stan obawy ustał.

Oświadczenie o uchyleniu się od skutków prawnych niezłożenia w terminie z powodu błędu lub groźby oświadczenia o odrzuceniu spadku oraz oświadczenie o odrzuceniu spadku powinny być złożone przed sądem, przy czym oświadczenia te nie są elementem formalnym wniosku o wszczęcie postępowania o uchylenie się od skutków prawnych braku oświadczenia o odrzuceniu spadku uregulowanego w art. 690 k.p.c., lecz jedną z przesłanek materialno - prawnych, których spełnienie decyduje o ich skuteczności w ramach postępowania sądowego o zatwierdzenie uchylenia się od skutków niezłożenia w terminie oświadczenia o odrzuceniu spadku. Oba oświadczenia mają charakter materialno - prawny i dlatego przewidziany w art. 1019 § 2 k.c. w zw. z art. 88 § 2 k.c. termin zawity jest zachowany, jeżeli przed jego upływem oświadczenia te zostaną odebrane przez sąd - stosownie do art. 1018 § 3 k.c. - do protokołu sądowego, względnie sąd poświadczy urzędowo podpis spadkodawcy na jego piśmie zawierającym oświadczenia (zob. uzasadnienie uchwały Sądu Najwyższego z dnia 22 listopada 2013 r., III CZP 77/13, OSNC 2014, nr 9, poz. 86). W orzecznictwie wypowiedziano również pogląd przeciwny, zgodnie z którym o zachowaniu terminu rozstrzyga wyłącznie wniesienie przed upływem tego terminu do sądu wniosku zawierającego żądanie odebrania oświadczenia, bowiem spadkobierca ma jedynie na to wpływ. Kiedy zaś dojdzie do odebrania oświadczenia, zależy już od sądu. Wobec tego, chwila odebrania oświadczenia przez sąd nie powinna mieć wpływu na zachowanie terminu (por. postanowienie Sadu Najwyższego z dnia 4 kwietnia 2014 r., II CSK 410/13, nie publ.).

Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 15 marca 2018 r., III CZP 110/17 (dotąd nie publ.) opowiedział się za pierwszym z wymienionych poglądów stwierdzając, że termin zawity do uchylenia się od skutków prawnych niezłożenia w terminie oświadczenia o odrzuceniu spadku jest zachowany, gdy przed jego upływem sąd odbierze to oświadczenie i oświadczenie o odrzuceniu spadku (art. 1019 § 2 k.c.). Sąd Najwyższy w składzie rozpoznającym skargę kasacyjną podziela ten pogląd i dla uniknięcia zbędnych powtórzeń powołuje się w całości na wywody oraz argumenty zawarte w uzasadnieniu powyższej uchwały, a jedynie dla

przypomnienia i szczególnego zaakcentowania podkreśla, że wniesienie sprawy o uchylenie się od skutków prawnych oświadczenia nie stanowi o uchyleniu się od skutków braku oświadczenia w rozumieniu tego przepisu, bowiem jest to jedynie czynność procesowa, zaś wskazane oświadczenia są czynnościami materialno - prawnymi, dla których została zastrzeżona szczególna forma. Oświadczenia, o których mowa w art. 1019 § 1 i 2 k.c., w celu zachowania terminu mogą zostać odebrane przez sąd do protokołu sądowego po wniesieniu sprawy o uchylenie się od skutków prawnych braku oświadczenia o odrzuceniu spadku, ale jeszcze przed przeprowadzeniem rozprawy w przedmiocie zatwierdzenia uchylenia się od skutków prawnych niezłożenia w terminie oświadczenia o odrzuceniu spadku. Na tym etapie sąd działa jako organ właściwy do odebrania oświadczeń przy zachowaniu wymaganej formy (podobnie jak w przypadku odbierania oświadczeń o przyjęciu lub odrzuceniu spadku - art. 1018 § 3 k.c.), a nie jako organ orzekający. Skutki prawne złożenia tych oświadczeń powstają w dacie odebrania ich przez sąd do protokołu sądowego lub w dacie poświadczenia przez sąd podpisu spadkodawcy na piśmie zawierającym oświadczenie o uchyleniu się.

Niemniej jednak, w sprawie niepodobna pominąć, że w treści powołanej uchwały Sądu Najwyższego z dnia 15 marca 2018 r., III CZP 110/17, zostało rozstrzygnięte, iż w wypadkach wyjątkowych, w szczególności, gdy za nieodebranie oświadczenia w terminie spadkobierca nie ponosi winy, sąd może nie uwzględnić upływu tego terminu przez wzgląd na zasady współzycia społecznego (art. 5 k.c.). W uzasadnieniu tego stanowiska Sąd Najwyższy wskazał, że w orzecznictwie nie budzi wątpliwości dopuszczalność oceny upływu terminu zawitego pod kątem zgodności z art. 5 k.c. (por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 10 marca 1993 r., III CZP 8/93, OSNCP 1993, nr 9, poz. 153, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 30 sierpnia 1991 r., III CRN 206/91, nie publ.). Niekiedy przepis szczególny wyraźnie wskazuje na prawną możliwość nieuwzględnienia upływu terminu zawitego. Przykładowo, zgodnie z art. 42 § 6 ustawy z dnia 16 września 1982 r. - Prawo spółdzielcze, jedn. tekst: Dz. U. z 2017 r., poz. 1560, ze zm.) powództwo o uchylenie uchwały walnego zgromadzenia spółdzielni powinno być wniesione w ciągu 6 tygodni od odbycia walnego zgromadzenia, ale sąd może nie uwzględnić upływu tego terminu, jeżeli utrzymanie uchwały walnego zgromadzenia w mocy

wywołałoby dla członka szczególnie dotkliwe skutki, a opóźnienie w zaskarżeniu tej uchwały jest usprawiedliwione wyjątkowymi okolicznościami i nie jest nadmierne.

Klauzula nadużycia prawa podmiotowego należy do tych przepisów prawa cywilnego, które stosuje się wprost, a nie na zasadzie analogii. Wprawdzie w rozpatrywanej sprawie oddalenie wniosku o przyjęcie oświadczenia o uchyleniu się od skutków prawnych niezłożenia w terminie oświadczenia o odrzuceniu spadku i jego zatwierdzenie nie wynikało ze skorzystania przez wierzycieli spadkodawcy z prawa podmiotowego, lecz skutek w jakiejś mierze bierności sądu, niemniej jednak należy się opowiedzieć za szerokim ujęciem instytucji nadużycia prawa podmiotowego (por. uzasadnienie uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 7 czerwca 1971 r., III CZP 87/70, OSNCP 1972, nr 3, poz. 42; uchwała Sądu Najwyższego z dnia 20 kwietnia 1962 r., 4CO 9/62, OSNCP 1963, nr 1, poz. 7), którą należy traktować jako normę legitymującą sędziego do dokonywania korekty obowiązujących przepisów w konkretnym stanie faktycznym, gdy wynik zastosowania tych przepisów okazałby się niesłuszny i niesprawiedliwy.

Przytoczonej argumentacji nie podważa, jak zauważył Sąd Najwyższy w uzasadnieniu uchwały z dnia 15 marca 2018 r., III CZP 110/17, stanowisko, wyrażone w uchwale składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 20 czerwca 2013 r. III CZP 2/13, (OSNC 2014, nr 2, poz. 10), że art. 5 k.c. nie ma zastosowania do upływu terminu zawitego przewidzianego w art. 568 § 1 k.c., gdyż termin zawity przewidziany w tym przepisie różni się istotnie od terminu zawitego uregulowanego w art. 1019 § 2 k.c. w zw. z art. 88 § 2 k.c. Przesłanką zachowania terminu określonego w 568 § 1 § 3 k.c. nie jest bowiem zwrócenie się przez zainteresowanego do organu państwowego w celu odebrania stosownego oświadczenia, a ponadto jego upływ zależy od okoliczności obiektywnych.

Skoro zaś Sąd Okręgowy nie miał powyższego na uwadze i do ustalenia, że skarżący w maju 2014 r. wniósł do Sądu wniosek o odebranie i zatwierdzenie uchylenia się od skutków prawnych prostego przyjęcia spadku oraz o odebranie oświadczenia o jego odrzuceniu, a więc przed upływem terminu zawitego z art.

1019 § 2 k.c. w zw. z art. 88 § 2 k.c., w ogóle nie przywiązywał znaczenia, to zaskarżone postanowienie nie mogło się ostać.

Z tych przyczyn Sąd Najwyższy orzekł, jak w postanowieniu.

jw